

כפר דרום ת"ו - שבי דרום

כניסת שבת:

תל אביב 18:21

ירושלים 18:06

באר שבע 18:24

פרשת השבוע
בראי הארץ ומצוותיה
מבית מכון התורה והארץ

פרשת ווארץ

פרשת וילך-שובה

כתב: יואל יעקבי

ד' תשרי תשע"ו | גיליון 31

ויצו משה אותם לאמור: מקץ שבע שנים במועד שנת השמיטה בחג הסוכות, בבוא כל ישראל לראות את פני ה' אלוהיך במקום אשר יבחר תקרא את התורה הזאת נגד כל ישראל באזניהם. הקהל את העם האנשים הנשים והטף... (דברים לא י-כ)

פרשת וילך-שובה: מעמד הר סיני בבית המקדש

סיומה של שנת השמיטה באירוע השיא של מעמד הקהל, המהווה שחזור של מעמד הר סיני, ושנועד להכין את העם מבחינה רוחנית לשש השנים הבאות. המעמד התבצע לפחות בחלק מהמקרים בעזרת הנשים, שמתחילה בקצה המזרחי של הרמה הנראית כיום בהר הבית.

הרמב"ם (הלכות חגיגה ג ו) שחזור של מעמד הר סיני.

הקהל - הכנה רוחנית לשש שנות המעשה

שלא כפי שהיינו מצפים, הקורא האידיאלי בתורה במעמד הזה הוא לא המנהיג הדתי: הכהן הגדול, הנביא או נשיא הסנהדרין, אלא דווקא זה שתחום עיסוקו המרכזי הוא לא בעולם הקודש - המלך (במידה ואכן יש מלך לישראל באותו דור). ונראה שיש בדבר כדי ללמד על מטרת המצווה הזו. המטרה איננה ללמד הלכה. באופן טבעי - מעמד המוני מעין זה הוא לא אידיאלי כדי לקלוט היטב פרטי הלכות. המטרה היא מעין רענון של קבלת התורה.

אחרי פסק הזמן של שנת השמיטה, בו עם ישראל התרומם טפח מעל הקרקע, הוא ניגש למטרה העיקרית לשמה בא לעולם - לגלות את שם ה' בכל רבדי המציאות, אפילו החומריים והארציים ביותר. לכן הקורא הוא דווקא המלך ולא אחד המנהיגים הדתיים. המנהיג הדתי - תורתו אומנותו, במובן זה שתחום הקודש הוא תחום עיסוקו העיקרי, והרי אנו מעוניינים להגיע למצב בו כל העם יהיה נטוע בקודש. אין מתאים מהמלך לבצע את התפקיד הזה.

במידה ומדובר במלך אידיאלי, מלך מבית דוד, הוא מנהל את המעמד כשהוא יושב על בימה בעזרה. המלך מבית דוד הוא היחיד המורשה לשבת בעזרה. גם 'הממונה הראשי' על בית המקדש - הכהן הגדול אינו מורשה לשבת שם, ומעמד המזכיר את מעמד ההקהל (דבר הבולט מלשון המשנה המתארת את שני המעמדות) המתבצע על ידי הכהן הגדול בכל שנה - כאשר הוא קורא בתורה ביום הכיפורים, נעשה כשהכהן הגדול עומד. ישיבה מבטאת הרגשה של 'בן בית'. ואכן המלך הממלא את תפקידו כראוי הוא הממונה הראשי על הפצת שם ה' בעולם, וזוהי בעצם המטרה לשמה נברא העולם. מי מתאים ממנו לבטא עניין זה, שנכון לכל יהודי באשר הוא, אך המלך, המבטא את כנסת ישראל כולה מבטא זאת בצורה השלימה ביותר. בית המקדש עצמו המשול לצוואר "כמגדל דוד צווארך בנוי לתלפיות", המחבר בין הראש לגוף, בין ה' לבין הארץ, הוא המקום האידיאלי לקיים את המעמד הזה.

הר הבית ממבט על

חג אסיף במתכונת שונה

להלן תיאור של מציאות אידיאלית: שנת השמיטה הסתיימה זה עתה. אסיף הפירות, שבשנים כתיקונן נעשה בעסק גדול, נערך הפעם במתכונת מצומצמת, שהרי אסור לבצור בכמויות גדולות כדרך הבוצרים, ובכלל, הפירות הם הפקר ואינם שייכים לבעל המטע. אם בכל שנה חג האסיף נקרא כך על שם איסוף הפירות והוא מהווה מעין סיכום לשנה החקלאית ותוצאותיה המבורכות, הרי שהשנה החג לובש משמעות שונה. הפעם גם כן יש אסיף, אלא שהפירות הנאספים הם לא פירות גשמיים, אלא פירות רוחניים, פירות פסק הזמן של שנת שמיטה, בו החקלאי עבד את שדהו וכרמו הרוחניים. נקודת השיא של שנת השמיטה מגיעה בדיוק ברגע הזה. איסורי השמיטה פקעו אמנם עם כניסת השנה החדשה, אבל העצים והאסמים מלאים כעת פירות שביעית. זה הזמן, ולא בשנת השמיטה עצמה, כפי שמסבירה התורה שבעל פה (והבנת מבנה השנה החקלאית המסתיימת בחג האסיף תומך בכך), בו נערכת מצוות הקהל.

המצווה מתקיימת בבית המקדש, בעזרת הנשים. למעמד מגיעים כל עם ישראל. המצווה יסודית כל כך עד שאין הנשים פטורות ממנה כפי שנהוג בדרך כלל ב'מצוות עשה שהזמן גרמא'. אפילו את הטף שאינו מבין את הדברים - מצוים ההורים להביא. לא בכדי ראה בזה

הכיפורים, ושמחת בית השואבה בחג הסוכות שבכל שנה, שאז, כדי למנוע תערובת גברים ונשים, התקינו מעין מרפסות על כתלי עזרת הנשים בהן עמדו הנשים שהשקיפו על הגברים העומדים למטה.

מיקומה של עזרת הנשים

דגם בית המקדש השני - בניין הורדוס

הרב זלמן קורן סבור כי הכותל המבדיל בין עזרת ישראל לעזרת נשים ושבו היה שער ניקנור, עמד בקצה האזור המוגבה הנראה כיום בהר הבית ונקרא 'הרמה'. ברמה ניצבת כיום כיפת הסלע שבה נמצאת הסכרה, המזוהה במסורת המרכזית כאבן השתייה שבקודש הקדשים. ט"ו המעלות ירדו משער ניקנור וחיפו על פער הגבהים הנראה במקום גם היום. לדעת הרב קורן המעלות היו בנויות כחצי עיגול אך לא כחצי דסקית על גבי חצי דסקית, כפי שמקובל ברוב הדגמים הידועים, אלא במבנה של תיאטרון, מה שאפשר נגינה ושירה של מקהלה, כמו שאנו מוצאים בלוויים שעמדו שם בזמן שמחת בית השואבה. מבנה זה גם מתאים יותר לדעת הרב קורן לתוואי השטח.

עזרת הנשים התאימה ברובה לדעת הרב קורן לרוחות העולם, כך שהכותל המזרחי עמד בדיוק בצד מזרח וכן שאר הכתלים. לעומת זאת, כתלי הר הבית, הניצבים במקומם עד היום (בחלקם מקוריים מימי הבית השני) אינם מתאימים לרוחות העולם אלא לטופוגרפיה של ההר. הרב קורן החריג לעניין זה את הכותל המזרחי של עזרת הנשים, והעדיף למקם אותו במקביל לכותל המזרחי של הר הבית, כדי למנוע פער סימטרי שאינו מתאים למבנה המתואר על ידי חז"ל כיפה באופן מיוחד. עובדה זו יוצרת מציאות לפיה עזרת הנשים אינו ריבוע מושלם, אולם הדבר נראה רק במבט על ולא היה נראה למי שהגיע בשערי המקדש. (ראה: ועשו לי מקדש 80-95).

הר הבית - תצפית מהר הזיתים

כיום מעמד הקהל אינו נהוג, אפילו לא מדרבנן. בפוסקים נאמרו כמה הסברים לכך, כשהמכנה המשותף לכולם הוא החיסרון שיש במציאות: העדר בית מקדש, מציאות בה לא כל עם ישראל נמצאים על אדמתם, או העדר מלך (ובמקרה כזה אולי גורם שלטוני אפילו חלקי יכול אולי למלא את תפקיד המלך). ובכל זאת הפוסקים האחרונים (שהראשון שבהם היה הגאון האדר"ת רבה של ירושלים) עודדו מנהג 'זכר להקהל', זכר למעמד נורא ההוד שהיה במקדש, מתוך ציפיה לחידושו בצורתו המלאה במהרה בימינו.

"ובכן תן כבוד ה' לעמך... שמחה לארץך וששון לעירך וצמיחת קרן לדוד עבדך ועריכת נר לבן ישי משיחך במהרה בימינו" (תוספת לברכת קדושת השם בימים הנוראים). "והנה לשתתחזק הקדושה כראוי צריך שיהיו ישראל בארץ ישראל, כי הם עם הנבחר והיא הארץ הנבחרת ובישראל ימלוך מלך מבית דוד שהוא המלך הנבחר ובו נקשרים כל ישראל ליקשר בקדושה, ואם אחד התנאים האלה חסר, אין הקדושה מתחזקת כראוי, ואמנם על פי הסדר הזה אנחנו מתפללים" (מאמר החכמה לרמח"ל).

עזרת הנשים

פרשת המלך כיצד? מוצאי יום טוב הראשון של חג, בשמיני במוצאי שביעית, עושין לו בימה של עץ בעזרה, והוא יושב עליה, שנאמר: 'מקץ שבע שנים במועד' וגו'... (סוטה ז ח).

עזרת הנשים - חדשה אך שימושית

הגמרא (סוטה מא ע"ב) מסבירה כי העזרה המתוארת במשנה זו היא עזרת נשים. הרב ישראל אריאל טוען (על פי דברי ה'מנחת חינוך') כי מצוות הקהל לא הייתה חייבת להיערך דווקא בעזרת נשים, אלא יכולה הייתה להיערך בהר הבית כולו ואפילו בחלקים המקודשים האחרים של ירושלים. ההעדפה לעזרת הנשים נבעה, לדעתו, מסיבות אקוסטיות - עזרת הנשים הייתה מוקפת בכתלים גבוהים שסייעו לשמוע טוב יותר את קריאתו של המלך. בנוסף, יש לציין כי עזרת הנשים היא תוספת מאוחרת יחסית, מסוף ימי הבית הראשון, לא הייתה במקדש שלמה ובודאי שלא במשכן. (עיין מחזור המקדש לחג הסוכות עמ' 122-123).

עזרת הנשים היא המקום בעל דרגת קדושה הפחותה במעלה אחת מעזרת ישראל, כשביניהם הפריד שער ניקנור וחמש עשרה המעלות היו רדות ממנו שהיו בנויות בעזרת הנשים. שמה של העזרה לא נבע מכך שהיו בה רק נשים, אלא מכך שנשים לא נכנסו מעבר לה (להוציא מקרים מיוחדים בהם אישה הייתה צריכה לסמוך על קרבנה). מידותיה של עזרת הנשים היו 135 אמה על 135 אמה, וצורתה הייתה של ריבוע. בתוכה היו בנויות ארבע לשכות, מעין חצרות בלתי מקורות. בצפון מערב: לשכת המצורעים (בה טבל המצורע כחלק מתהליך טהרתו), בדרום מערב: לשכת בית שמניא (בה אכסנו שמן וסולת למנחות), בצפון מזרח: לשכת העצים (בה היו כוהנים בעלי מומים מתליעים את העצים למזבח, כשעץ שנמצאה בו תולעת - נפסל למזבח) ובצפון מזרח: לשכת הנזירים (בה גילחו הנזירים בתום ימי נזירותם את שערם וכן בישלו בה את קרבנם).

בעזרת הנשים היו מספר מעמדות ציבוריים: מעמד ההקהל בו עסקנו, קריאת התורה של הכהן הגדול ביום